

הרה"ק מו"ה שניאור זלמן זצ"ל מראדי הנודע בי"ם „הרב“ בע"ם התניא ושו"ע.

א.

בשנת תק"ז נולד הרב הגאון הקדוש אור עולם מוהרש"ז ז"ל לאביו הרב ר' ברוך בעיר לאזני, בכשרונות נפלאים הצטיין בילדותו ונתפרסם בתור „ילד-פלאי“, ועוד טרם הגיע לשנת בר מצוה כבר היה בקי בש"ס ופוסקים. ספר הקדוש של"ה היה אור לנתיבתו בדרכי החסידות, ואח"כ עשה לו רב בתורת ח"ן את המגיד הגדול ממעזריטש ז"ל, שהיה לומד עמו ביחוד וכסר לו כפתחות החכמה, והתרועע עם בנו יחידו של המגיד, הרה"ק רבי אברהם מלאך, ולמדו יחד בנגלה ונסתר ודרכי עבודת ה', עד שנת תקל"ג שאז נפטר המגיד הגדול ז"ל. אז ביקר גם את הרה"ק ר' פנחס מקאריץ והרה"ק סוה"ר ר' מעלי מזלאטשוב זל"ה, והיה אומר כי מדת האמת ושפלות קיבל מהם.

כאשר עזבו הרה"ק מוהר"מ מוויטעבסק וסיעתו תלמידי הרבי ר' בער ז"ל את ארצם ועלו לאה"ק ת"ג, סמכו את „הרב“ להיות רועה אבן ישראל ברוסיא הלבנה, כנהיג ומנהל את עדת החסידים שמה, כאמור למעלה בערך הרמ"מ מוויטעבסק.

„הרב“, ברב גאונותו ושיא חסנו בנגלה ונסתר, ביקש למצוא את שביל-הזהב, שיתאים לחסידים ולמתנגדים, ובמקום שיטת הבעש"ט שלא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, שהרגיזה את הגרא"ו ז"ל וסיעתו, והביאה תסיסה רבה בין המתנגדים, בחושבם ששיטה זו חותרת חתירה תחת לימוד התורה, לכן העמיד „הרב“ את שיטת החסידות על יסוד הלימוד והעיון, שיטת חב"ד.

גם גילה „הרב“ דעתו במכתב אחד, כי במקום אשר שיטת הבעש"ט היתה, אשר פעולת ראש ומנהיג של החסידים היא רק ברותניות, ולהיות הממוצע בתפלתו בין ישראל לאביהם שבשמים, דעתו והפצו להרחיב חוג פעולת הראש ומנהיג של החסידים גם בפעולות ומעשים לתיקון עולם, וגם לרעת צרכי עם ישראל ואנשי שלומו בפרט בכל עניניהם.

כן עשה „הרב“ פשרה, והניח מקום בקרב בני כפלגתו גם לחסידות העצבנות והדייקנית (שיין פרומיקיט) אשר התלמידים מבית מדרשם של הבעש"ט והמגיד הגדול זל"ה הרחיקה, ואמרו שהחסידות המעשיית הזאת היא מין אלילית, ואמרו מהו „פרום“? מלבוש אשר הארג החיצוני הוא גאות. והארג הפנימי — כעס. ומעשה מחט שבו — עצבות. „הרב“ אמר כי מוטב להחזיק בחסידות כזו, מלהחזיק בחסידות של שמחה ומשתה, שתוכל לפרוץ את הגדר ולבוא לידי הוללות פרועה (החסידות ע' קל"ט) א.

(א) ראה לעיל במערכת הרמ"מ מוויטעבסק ז"ל פרק ג' ועוד נרבר מזה איה"ש.

הנטיין הורה לו את זאת, מאשר ראו עיניו ההתנהגות הפרועה של חסידיו „תלק” (ראה למעלה בערך הרבי ר' בער זללה"ה אודותם), והעיקר הי' אצלו להעמיד שיטת החסידות שתהא תפארת לעושי, ותפארת לו מן האדם גם בקרב המתנגדים.

ב.

כאמור, החזיק „הרב” במאמרם ז"ל (קידושין ל"ט ע"ב), תלמוד גדול שמביא לידי מעשה. והוא יאמר בסגנונו בזה"ל: „הארת המוחין הוא יותר מעולה מהארת המדות” (לקוטי תורה פ' תבא). וכן יאמר במקום אחר: עיקר „מקור ושורש של כל המדות הן חכמה, בינה, דעת” (אגרת הקודש). לכן יסר „הרב” שיטה קבועה והטי"ה חובה על כל חסידיו, הוא השיטה של „בקשת אלקים”, לאמור: „להעמיק חקר בחקירה האלקות בחכמה, בינה ודעת, להעמיק דעתו בגדולת ה' ולתקוע מחשבתו בה” (תניא פכ"ו).

ו„הרב” ז"ל הרחיב, וביאר ופירש את יסודי שיטת החקירה העיונית באלקות, בכדיאה, יצירה ונפש האצילות, ואת שיטת המקובלים ובעלי סוד מנית מדרשם של האר"י והרמ"ק זללה"ה לקח, והעריכה לפני חסידיו כשלחן ערוך בסגנון קל ובהסברה במלים פשוטים, ובמשלים ודמיונות כדי שיהיו הדברים שווים לכל נפש, ומרגלא בפומי ד„הרב”, שנחוץ לכל רב ומורה דרך לחסידים לומר דברי ח"ן לפי רוח הזמן ולפי רוח השומעים. למשל הנה ענין הזווג המורה אצל המקובלים על התחברות רוחניות ברוחניות (ע' בזה"ק פ' בא, ויקרא, במדבר, ובפרדס שער ה' פ"ב ובמשנת חסידים מס' זווג, ובפרי עץ חיים שער הסליחות) אינו מתיישב על דעת „הרב”, ורואה א"ע זקוק להטעים הדברים למה כנו ענין היחודים העליונים בלשון זווג גשמי, הרי עיקר ענין הזווג והיחוד ברוחניות הוא ענין שפע וגלוי האור מן המשפיע להמקבל א"כ יותר הי' נאה להמשיך ענין השפעה זו בדוגמת שפע הרב להתלמיר, או למשל מהשפעת העשיר על העני ע"י צדקה והאריך בזה בס' לקוטי תורה שה"ש בפסוק שחורה אני ובביאודי הזהר פ' נח ע"ש ב). ובאופן זה עלתה בידו להעמיד תלמידים הרבה אשר ברבות הימים נתרבו והיו למפלגה גדולה בשם „חסידיו חב"ד”.

יסוד שיטת „הרב”, בנוי על יסוד של הבעש"ט ז"ל במלא כל הארץ כבודו, לאמור: „האדם מחויב להאמין כי מלא כל הארץ כבודו ית"ש לית אתר

(ב) גם הגאון מהר"ת מוולוז'ין ז"ל הרניש את הזרות בפסלים מענין וזווגים ע' כספרו נפש החיים שער א' פ"ו. ואמנם כן כשכיל זה הרחיק הבעש"ט ז"ל את לימוד הקבלה פקחל חסידיו, כי ע"י המשלים הניח הציצו רבים ונפגעו ויצאו לחברות רעה, וזה הי' כשלונם של הש"ציים שר"י שבאו לידי מחשבות רעות ותאוות מגונות ר"ל, וקבלה כירי וקני החסידים מהבעש"ט ז"ל, שכל מי שלומר ככתבי אר"י מענין זווג רחל ולאה וזוכר בשעת הלימוד שישנם רחל ולאה בגשמיית בעולם, לא ילמוד ככתבי האר"י, רק את לימודי עשר ספירות על הפרות לקיים מ"ע והלכת כדרכיו, ותו לא מ"די.

דפנוי מיני'...". הוא בשמים וממעל לשמים ועל הארץ ומתחת לארץ שהוא מקומו של עולם רהוא אין סוף... (כתר שם טוב). „ברומם יש ג"כ חיות שאנו רואים שיש להדומם ההוא קיום ועמידה; נמצא שיש בכל מקום חיות אלקי ממעל... והוא מלוכש בגשמי ולולא אותו הרוחנית לא הי' שום קיום לדבר" (צוואת הריב"ש), כדי לבוא עי"ז אל היסוד ועיקר שבחסירות לקיים „שויתי ה' לנגדי תמיד" על כל פסיעה ועשי'. ועי"כ לא הרחיבה הבעש"ט לבארה עפ"י שיטת האר"י בסוד השתלשלות וסדר האצילות בסוד הצמצום, כי לא זאת היתה מטרת הבעש"ט להרחיב את תורת ח"ן, כי אדרבה רענו לא היתה נוחה בהפצתה ולא לקח ממנה כי אם השרשים והעקרים לעבודת ה' ולטהרת המדות.

גם הרבי ר' בער ז"ל לא ירד לצלול במים שאין להם סוף רק הרחיב מעט לבאר את השורש הזה של הבעש"ט בדברים כאלה: „הקב"ה סובב כל עלמין, ולעילא מכולא, ותחת כל עלמין, וממלא כל עלמין, והוא מקומו של כל העולמות, ואם הי' מאיר בעולמות כדרך האור הפשוט לא הי' העולם כולו יכול לסובלו והיו בטלים ממציאותם והוצרך כביכול לצמצם את אורו להאיר לכל אחד ואחד כמו שיכול לקבלו ולסובלו דהיינו לכל אחד ואחד לפי כחו ולכל העולמות כולם בכללם ובפרטם...". (מגיד דבריו ליעקב).

וכן כל תלמידי המגיד הגדול בספריהם לא מצאו חפץ כלל בחקירות מה למעלה ומה למטה, והרה"ק מאזניץ ז"ל בספרו עבודת ישראל פ' ויצא, כותב ע"ד הצמצום „שחקירת הענין מכוסה ומופלא מלהשיג".

ורק „הרב" הוא שהחזיק בשיטתו, כי „הארת המוחין הוא יותר מעולה מהארת המדות". והעמיק הרחיב עיונו לבאר את שורש החסידות המיוסד על „מלא כל הארץ כבודו", „שויתי ה' לנגדי תמיד", עפ"י דברי האר"י ז"ל ותלמידיו בסוד הצמצום והשתלשלות והאצילות וכו' עד שנעשה אצלו ספרות שלימה ומשוכללה הקובעת שם לעצמה „תורת חב"ד"!

ג.

תורת חב"ד, מלבד עסקו של הרב בחקירה האלקית, עוד הרבה לעסוק גם בתורת הנפש ללמד לתלמידיו דעת עצמם, להכיר את ה„אני" שבקרבו, ולהבחין בין „אני" ובין ה„אין", בין הרצון ובין השכל הסותר את הרצון, והשכל הנעלם, והרגש, ובטול הישות, היינו להרחיק את הגוף מן הנפש ולהביט על הגוף כעל עצם אחר הרחוק מהנפש, ומהמדות המיוסרות על חסד (אהבה), גבורה (יראה), תפארת (אמת), ומהתחברות המדות דהיינו גבורה (מסירת נפש) עם התשוקה (שבחפארת) אל מקור האמת להשי"ת, להתפלל כדת באהבה (חסד), ויראה (גבורה), בחכמה מוחא, ובבינה לבא, בלב רגש, ועיקר כל העיקרים, לבוא לביטול הישית, והתפשטות הגשניות, ולעשות מה„אני" „אין".

הרב בשו"ע הלכות תלמוד תורה פ"ג סע"ז פוסק, שאפילו מי שלמד כבר כל התורה אסור לו ללמוד חכמות הגוים ורק באקראי מותר לת"ח ללמוד בשאר החכמות, שיוכל ללמוד מתוכם דברי תורה ויראת שמים, ודבריו בנויים על מ"ש בתובת הלבבות בהקדמתו, וז"ל: „כל חלקי החכמה לפי מחלקות ענינה המה

שערים להשיג בהם התורה... ואנחנו חייבים ללמוד אותה כדי להבין ולהגיע אל תורתנו, אך ללמוד אותה כדי להגיע אל הנאת העולם אסור לנו. וכ"כ בס' נתיבות עולם למהר"ל מפראג ז"ל נתיב התורה סי'ד, חכמת יוגית דאסורה. הן דוקא אותן שאין להם שייכות כלל אל התורה, וע' בשליה מס' שבועות פרק עשרה הילולים, מזרז על לימוד חכמת הטבע כדי להתבונן בפלאי פלאות מסודות וסגולות עשבים וצמחים שונים וחיות וצופות ושרצים ודגים כו'. וע' שרית רמ"א סי' ד' בזה ע"ש. ואמנם כן השתמש "הרב" בחכמת הנרסה לשיעור זמן בין השמשות וכיר"ב וביריעת הטבע השתמש ג"כ כמו שנתן טעם לאסור כפיית כלל, ע"ג הנר בשבת שמחמת כפיית כלי מונע האויר מסביב האור והוא גרם כבוי.

בהתבוננותו של "הרב" על הנפש ונשיותי, ועל השכל, ועל מוצאות הפה בא לירי הכרה, שהתהוות אתיות הדבור היצאות מה' מוצאות הפה אינן דבר משוכל ולא מוטבע בטבע ולא ע"פ דרך השכל... והיא למעלה מן השכל המושג והמוכן (אגרת הקודש). וראה בס' קסת סופר" להחסידי ומקובל מוהר"א מרקוס ז"ל לסי' בראשית עמודי ו' ז' שהרחיב הרבוד בזה מרצת המקובלים, והחכם פראנק מפאריז בספרו, הקבלה" פ"ב מציין שאחר החוקרים המפורסמים בינאלד משתרל להוכיח שהכתב אינו המצאה אנושית אלא פרי התגלות האלקות ע"ש, כדתנן (אבות ס"ה) הכתב והמכתב.

בספר "הרב מלאדי ומפלגת חב"ד" (חלק ב' ע' כ"ג) יאמר: בתקופות האחרונות היתה הקבלה המעשית להחסידים תורה שלימה, להבעש"ט מיחסים החסידים סגולות וקמיעות... הרברים הללו אינם מתאימים עם האמת כאשר כבר בררנו למעלה במערכת הבעש"ט ששיטתו היתה להעביר את העסק בקבלה מעשית ונתינת קשיעות כליל מן הארץ, רק להשתמש בכח התורה ובכחות הקדושים, שסמרו חז"ל סודם, איך אפשר להשיגם ולעשות נפלאות כאמור למעלה.

וכן מ"ש שם, וז"ל: "ההבדל שבין תורתו של הרב ובין תורתם של בעלי סוד אחרים אפשר להכיר מאופן התיחסותו לקבלה מעשית שלא נתן לה הרב כל חשיבות...", ואפילו דבר גלגול הנפש התופס מקום רחב מאוד בספרי המקובלים נזכר אצל הרב רק לפעמים דחוקות... הרברים הללו לא יתאימו אל המקובלים מהבעש"ט ז"ל ותלמידיו, כי אם אולי להמקובלים מגורי אר"י ז"ל; העיקר בזה שאפשר להכיר ההבדל בין תורת הרב ובין תורתם של חבריו מתלמידי הבעש"ט ז"ל נבאר איה"ש בפרק הבא.

ד.

שיטתו זאת להפיץ תורת חב"ד ברבים, מצאה התנגדות מצד חבריו הצדיקים המפורסמים, הרה"ק הרבי ר' ברוך ז"ל כמעזיבו התנגד עליו בזה ואמר, שאי אפשר למסור בידי אנשים פשוטים אבק שריפה מסוכן כיר"ב שהוא מוסר להם, סילוסופיא וקבלה גם יחד.

חברו הרה"ק מוהר"א הכהן מקאליסק ז"ל כתב לו מאה"ק ת"ו בשנת תקנ"ז, כדברים האלה: "וכשאני לעצמי לא מצאתי קורת רוח ממה דעייל כת"ה בחמה רגזתיקא, דהיינו להלביש דברי הרה"ק ממעזריטש שהן המה רברי הבעש"ט בתוך

דברי קרוש האר"י ז"ל הגם שהכל הולך אל מקום אחד, לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחור, ובפרט מפני הסכנה שבעוה"ד הגש"ם יורד ונוקב ולא אכשיר ראו... וקא חזינא לספר הבינונים שהדפיס כת"ר ולא מצאתי בו תועלת כ"כ הצלחת נפשות... ורבו השמן בנר הוא ח"ו סבה לכבותו, ויצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום יביע אומר ראה זה דבר חדש הוא בחכמה בתבונה ודעת וחסר לב הוא בכל יבין... וכך הי' מנהג רבותינו, היו נשמרים ונוהרים מאוד בדבריהם שלא להשמיע לרוב החסידים ורובם ככולם כי אם בדרך מוסר... מתירא אני כי מרובי החסידים אולי הוא ח"ו עצת הסט"א לאבד הבר בתוך התבן ר"ל, כי בני עלי' המה מועטים אחד בעיר ושנים במשפחה ובפרט בזמנים אלו כי גבר השקר למאוד ומתעטפים בטלית שאינה שלהם בדברי גדולות ונפלאות רוי דרוזין ומשוקעים בכל מיני תאוות ומדות רעות..."

כבר הבאתי למעלה (מערכת הרבי ר' אלימלך מליזענסק ז"ל), שהי' אומר: „כי החסידות אין לה לירוא מפני אויב יותר גדול כאשר מפני פרסומה הגדול והתפשטותה בקרב כל העם... כי אי אפשר שכל העם יהיו פילוסופים...“
ו„הרב“ ז"ל רצה לעשות מאלפים ורבות שלומי אמוני ישראל, שיהיו לפילוסופים וחושבי מחשבות, ברברים העומרים ברומו של עולם השכלי והמחקרי, ולהעלותם למעלה אל מרום פסגת שלימות העיון בהר ה' ואל מקום קרשו, כי „הארץ המוחין יותר מעולה מהארץ המרות“, רבר זה אמת, ועל אודות דבר זה לא נחלקו עליו, אבל נחלקו עליו בזה כי לדעתם אי אפשר לבוא „הארץ המוחין“ כי אם מי שכבר הגיע ל„הארץ המרות“, וכמ"ש: „וגם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו...“, ואנשים „המשוקעים בכל מיני תאוות ומדות רעות“ בוראי לא יוכלו לבא ל„הארץ המוחין“ ולעשות מ„אני“, „אין“ ולביטול הישות ולהתפשטות הגשמיות. הרב ז"ל ראה לנחוץ להושר את בני דורו בתיקון המדות, גם ברברים שבין ארם לחברו, שבודאי הי' דבר זה נחוץ לשעה ולדורות, בראותו כי ע"י האותות והמופתים הנעשים ע"י צריקי הרור אכנס תחזק האמונה, אבל מה יתרון להם בזה, אם בכל זאת עדיין שליט האדם בארם לרע לו, עקב קנאה ושנאה ומשטמה, וכעס ותחירות וקצף וחמה, ומרנים בין אחים, ורברי דיבות בשערים, וע"כ ביקש „הרב“ לסול מסלה חדשה לטהרת המדות, ע"י הארת המוחין, ולא הי' לו עסק עם אותות ומופתים, ונסים ונפלאות, כאשר הי' מרגלא בפומי' לומר, כי אצל רבו המגיד הגדול במעזריטש היו מתגלגלים אותות ומופתים לרוב תחת השלחן ולא הי' רוצה להגביהם, כי אם את היראת שמים לקח שם אצל רבו ודרכו והילוכו בקורש.

עד כמה שהיו ישראל שבאותו הדור צריכים ל„טהרת המדות“ נוכל לראות ממה שנכתב בספר זכרון לרודות (בס' קרי' נאמנה ע' רי"ג) „אשר עשה הרבני הראש הנגיד המפורסם מ"ה משה בהרב הגדול מ"ה אברהם, אשר נודע בוויילנא בשם ר' משה'י חאצקעלס כו' כו', בכחו זה עמד בראש המקנאים קנאת רבנו הגר"א מאת בני החבורה החדשה אשר הקלו בכבודו ביום עלותו אל האלקים בבית מועד לכל חי, ראשי הקהלה נועצו יחד ולא זזו משם עד אשר גמרו והסכימו לרדוף אותם בכל אשר יהי' לאל ירם, להפקיר רכושם ולבא עליהם בעיקופין, ויהי ר' משה מראשי הנבחרים לענין זה, וכבר עלה בידם להפך רצון

הממשלה לקרא למשפט את רבן של החסידים הרב הגאון מוה"ר שניאור זלמן, ולשלח את כל בני החבורה מעיר ווילנא לארץ חרבה...
טובי' חטא וזיגוד מינגר! אם אחדים מהפחותים שבחסידים פגעו בכבודו של הגר"א ז"ל, ועשו מעשה רע אשר בודאי לא הי' רוח החסידים האמתיים נוחה הימנו, ועל אחת כמה וכמה שלא הי' ברצון של הגאון הקדוש מוהרש"ז ז"ל, נועצו ראשי הקהלה ומסרו את הרה"ק „הרב“ ז"ל למלכות לעשות בו משפט לשלחו לסיביר...

והובא לבית הסוהר וישב שם שתי שנים, וכל הקורות אותו בימים ההם וכל פורשת גדולתו הלא כבר הם כתובים בספר „בית רבי“. ויהי מקץ שנתים ימים ביום ייח לחודש כסליו בעת ש„הרב“ אמר תהלים והגיע לפסוק פדה בשלום נפשי, נפתחו לפניו שערי בית האסורים, ויבשרוהו כי חפשי הנהו לצאת ממסגר אסיר אל ביתו בנזיות ברמה.

בעת מלחמת נפליין עם הרוסים, רבת שבעה לו נפשו תלאות נודד כמסופר בס' „בית רבי“, ובחורף שנת הקצ"ג בא עם כב"ב אל כפר א' סמוך לפאלטאווא ושם חלה את חליו וביום כ"ד לחודש טבת שבה נפשו אל מקורה השמימה ושם מנתתו כבוד, זי"ע ועכ"י.

